

چەردەیه ک دەنگوباسی گیل و گەمژەکان

له عەرەبییهوه: بەکر دەرویش
(دوو زخور ماتوو)

سەرەتایەکی کورت:

هەموو کەسیەک برێک گیلی
تێدایەو گیلەکان هەندێ نیشانە
دیار و بەرچاویان هەیه کە
خەڵکانی دیکە جیا یان دەکاتەوه،
هەر وەها ویستوو یەتی له کاتی
دەرس و تن و وانە و تنە و دەدا برێک
فـیـنـکی بخـاتە دـلی
قوتایبیه کانییهوه، ئیمەش بۆ ئەوهی
خوێنەرانی تۆزی له خوێندنهوهی
جدی دوورخهینهوه و بیانخهینه
پێکه نین ههولمان دا چەردەیه ک له
کتیبه وەرگێڕینه سەر زمانی
کوردی.

خۆی نووسراوهکی برد:

مه دانیی ده گێڕیته وه ده لێ:
جاریکیان پیاو و یک له
پیاوماقوولان هات بۆ به غدا،
ویستی هه ندیك دهنگوباسی په له
بۆ باوکی بنیتری، کهسیکی وای
دهست نه کهوت نامه کهی بۆ بیات،
ناچار تیتیدا نووسی حەزم نه کرد
درهنگ هه واله کانت پی بگات
کهسیکی واشم دهست نه کهوت
بۆتی بهیـتیـنـی ناچار خۆم بۆم
هیئایت، فەرموو وەر بگره.

سەرکاره کهی رهشید:

له جهریری کوری موقه فەعه وه له
وهزیری کیسراوه ده گێڕنه وه:
قیازی وهزیر گیل بوو، ده هات بۆ

ئێبن جهوزی ناوی ته وای ئەبو
عه بدولیه حمان کوری ئەبی حەسەن
عهلی کوری محەمەد کوری عهلی
کوری عه بدوللا کوری ئەحمەد کوری
جه عفر ئەلجهوزی ئەلقوره یشی
ئەلته میمی ئەلبه کری به غدادییه،
سالی ۵۱۰ کۆچی له دایک بووه و
سالی ۵۹۷ ک کۆچی دواپی
کردوو، سەرەتا له لای خالۆی ئەبی
فه زل کوری ناسر دەرسی خویندوووه
زۆر شت له ووهه فیتر بووه، ههژده
کتیبه چاپکراو و چل و نو
ده سنووسی ههیه، ئەو کتیبه ی ئیمه
ئەم چەند کۆپله یه مان لی وەرگێراوه
ناوی (أخبار الحمقى والمغفلين) ه
(دەنگوباسی گیل و گەمژەکان) که
له م دوا ییانه دا ده زگای (ئەلمه دا) له
چاپیکی تایبه تدا چاپی کردوو،
ئێبن جهوزی له دانانی ئەم کتیبه
مه بهستی ناو زران و ته شهیر کردنی
کهس نه بووه وه ک محەمەد شهریف
سوکه ره ده لیت، به لکو مه بهستی
لیکۆلینه وه بووه له دیاره ده ی گیل و
وتیلی له نیو کۆمه لگه دا، بۆیه
هه ولتی داوه له ریگای ده ست نیشان
کردنی جوور و هۆکاره کانییه وه
سه رنجی خه لک بۆ ئەم دیاره ده یه
راکیشی، هه رچه نده ئەو پیتی وایه

بیستان تا بونی په یحانه هلمژئ، دهچوو له رهگهوه هه لیده کیشا و ده یگوت ناخر گوناحه بیشکیتینه وه. له نهری کوری موقبیله وه پیمان گه یشتوو ده گیرنه وه که سهرکاری رهشید جار تکیان بریار ددات داری حد له مهریک بدریت، پیی ده لئین گه وروم نه وه ناژله چو داری حدی لی ده دهی! ده لئیت: داری حد بریاری خوايه و نای پک بخرئ، نه گهر په کم خست چو و الیه کم، نه م هه واله ده گاته هارونه رهشید، بانگی ده کات، لپی ده پرسئ تو کیت؟ ده لئ من والی به نی کیلام، هارونه رهشید پیده کهنئ و ده لئیت: بوچوونت بو حوکمدان چونه؟ ده لئیت: له هه قدا به شهر و ناژله له لای من وهک یه کن، ههر که سئ هه قیک لای حه یوانیک بیت با نه حه یوانه دایکیشم بیت، یان خوشکم بیت من داری حدی لیده ده و هیچ گویم له لومه ی خه لک نیسه، رهشید بریار ددات له سهر کار لاد بریت.

ماموستا و قوتابی:

جارتکیان ماموستایهک له قوتابییهک ددات. پیی ده لئین خو هیچ هه له یه کی نه کردوه، بو لپی ده دهی؟ ده لئیت لپی ده ده م تا کو هه له نه کات.

مهرجی نیوان ماموستا و قوتابیان:

کابرایهک ده گیرنه وه ده لئیت جارتکیان به لای هندی قوتابیدا تیپه ریم، دیتم له ماموستاکیان ده ده و ریشی راده کیشن، ویستم نه هیلم لپی دن، وتی: لیبان گه ری مه رجمان کردوه نه وه ی به یانان درهنگ بیت بو قوتابخانه نه وه ی تر لپی بدات، نه مرؤ خو بردمیه وه دو اکه وتم، به س شهرت بی ده بی به یانی زوو بتم و هه مـوویان دارکوژکه م، یه کیک له قوتابییهکان له ولاره وتی: جا من نه م شه و لیره

ده خه م هه رکات بییت هه من لیت ده ده م.

حه کیم کیشه کی چاره سهر کرد:

له نه بو فه تخی کوری موحه مه دی کوری نه حمه دی حه ریمیه وه ده گیرنه وه، له خو راسان پی او یکی لادیی هه بو گویره که یه کی هه بو گویره که که سهری له گوژه به کدا جه را بو، هه رچی ده کرد بو ده نه ده چوو، بردی بو لای حه کیمیک بو چاره سهر بکات، نه ویش ده لئ تا سانه نیستا بوئی چاره سهر ده کم، کابرا ده لئ: چو ن؟ ده لئ: بچو چه قویه کم بو بینه و هه قت نه بی، کابرا ده چیت چه قویه کی بو ده هینئ کابرا حه کیم گویره که که سهر ده برئ، نه وکاته ی سهر که که ی لیده کاته وه، ده که ویتته زهوی و ده کیشئ به به ردیکدا، گوژه که ده شکئ، کابرا ده لئ: باره که لالا چاکت چاره سهر کرد گویره که که ت سهر بری و گوژه که شت شکاند.

جامیک ناوی سارد:

له کوری مزربانه وه ده گیرنه وه ده لئین: جارتکیان زستان ده بیت کابرایهک به یه کیک ده لئیت جامیک ناوی ساردت پیدا ده کم و ده ره مه یکت ده ده مئ، کابرا رازی نابیت یه کیک له ولاره ده لئیت: ناوه که به مندا بکه، نیمه ده ره مه که له به یینی خو ماندا به ش ده که یین.

له نوژدا بایه کی لی حاصل بو:

ده گیرنه وه پی او یک چوو له ی چهنه زانابه کی ئابینی و لیبانی پرسئ نه گهر له کاتی نوژکردندا بایه کت لی حاصل بو حوکمی چییه؟ ده لئین نای، نوژه که ی به تال ده بیتته وه، ده لئیت نابیی چی! بزائم من نوژم کرد و به تالیش نه بووه وه.

ژنیک بچوک:

ده گیرنه وه پی او یک ژنیک کورت به لالی چکوله ده هینئ، پیی

ده لئین نه م ژنه چکوله یه ت بو چییه؟ ده لئیت ژن خو ی کومه لی شه ره، جا نه شه ره چهنه بچووک بو نه وه زیاتر خیرت ده گات.

فیلی ژن:

له مروزییه وه ده گیرنه وه نه بو عه بدولحه مید ماسیه کی کری، وتی من ده خه م بیبرژین، هه تا نه هه سستا ژنه که ی و منداله کانی ماسیه که یان خو ارد و ده ست و ده می نه ویان پیی چه ور کرد، که هه سستا وتی کوا ماسیه که بیهین، ژنه که ی وتی ماسی چی نه ی نه تخو ارد و خه وتی، نه وه تا ده ست و ده میشت نه شو ردوه، که بوئی ده ست و ده می خو ی ده کات بوئی درنی لی دیت ده لئ: وه لالا راست ده که ن، له ژیا مندا ماسی وام نه دیوه ناوا به سووکی هه رس بیئ، به خوا برسیمه شتیکم بو بیئن بیخوم.

ختوکه ی خو ی ددات:

نیب فهرج ده گیرنه وه، باوکم بوئی گیرامه وه وتی، پی او یکم بینی ختوکه ی خو ی ددا، وتم نه وه چی ده که ی؟ وتی نه مرؤ خه م زوره ختوکه ی خوم ده ده م تا توژی پی بکه نم.

نه روی تا که سیک ده هینم:

نیب حه بیب ده گیرنه وه براهه کی عوسمانی کوری سه عید ده که ویتته بیریکه وه، براهه کی لپی ده پرسئ نه وه چییه که وتوویتته ته نیو بیره که وه؟ نه ویش ده لئ: نه ی نه وه تا نابینی: نه ویش ده لئیت ده مه رؤ تا ده چم یه کیک ده هینم در ته هینئ.

غه بیه ت کردنی گوژ:

عه بدولر حمانی کوری محمه د ده گیرنه وه کابرایهک بریک گوژی کری، نیبجا هه ندی نه م دیو و نه و دیوی پیکردن و وتی: به خوا و بزائم هیچیان کاکله یان نیسه، نیبجا هه ر خو ی وتی نه سته غفیره لالا خوايه، غه بیه تی گوژنه کانم کرد.

کورده کم پيشتر سوونته نه کراوه:
له هه نديک له حیکایه تخوانانهوه ده گيپر نه وه، پياويک ده يه ویت کوره که ی سوونته بکات، به دکتوره که ده لیت توخوا ناگاداری به با نه ترسی، به خوا ئه مه یه که م جاريه تی پيشتر سوونته نه کراوه.

سبه ی ديم:

ئيبرايم وه کيليتکی ده بيت ناوی خه لیل ده بيت، له بهاره هه واره وه دیت بۆ لای، لیتی ده پرسى که ی هاتی؟ ده لیت سبه ی ديم، ئه ویش ده لیت که واپوو تو ئه مړۆ به رپوه ی.

هه لهاتن له رهمه زان:

له مه دائینی له عومه ری کورپی ئه له سه نه وه ده گيپر نه وه، له یه مه ن کۆمه لتي خه لک له ماله کانیا ن هه له اتن و پرويان کرده ئه و شاخانه، لیتان پرسین ئه وه چ ده که ن لیره؟ و تیان له مانگی رهمه زان هه له اتووین تا نه یه ته ماله کاغان.

ئه گهر جله ویتک فری نه یه نه وه:

له هه ندی له هاو رپیتیا نه وه ده گيپر نه وه ده لیتن له واست کابرایه ک هه بو له نزیکي ماله که ی ته وبله یه ک هه بو، ژن و منداله کانی و تیان هه ر شتیک له م سه ربانه وه ده فری و ده که ویتنه خواره وه ئیتر نایه نه وه، ئه ویش ده لتي ئیوه ش هه ر شتیک له ته وبله که ی ئه وانه وه فری و هاته ئه م سه ربانه مه یه نه وه، ده لیتن وه ک چی؟ ده لیت وه ک جله ویتک، زینیک، کورتانیک.

نازانی کن کیتی ته لاق داوه:

له ئه بی فه زل ئه حمه دی هه مه زانییه وه ده گيپر نه وه، جارتیکیان ژنیک هات بۆ لای قازی وتی پیاوه که م ته لاقی داوم، ئه ویش وتی: شایه ته ت هه یه؟ وتی به لتي هاوسیکه مانه، وتی بچۆ بانگی بکه، که هات قازی لیتی پرسى گویت لتي بوو میردی ئه م ژنه ته لاقی بدات؟ ئه ویش وتی: گه وره م من

چووم بۆ بازار بريتک گوشت و نان و دۆشاو و سه وزه م کړی، قازی ده لتي من پرسى ئه مانه م لتي نه کردی من لیتم پرسى ته لاقدانی ئه م ژنه ت گویت لتي بوو، ئه ویش ده لتي له مال دامنان و گه رامه وه چووم چیلکه و دار و که میک تورشیانم کړی، قازی ده لتي تو واز له مانه بیتنه، ئه ویش ده لتي ئاخو قسه له نووکه وه خو شه، ئینجا به ناو حه وشه دا سوورامه وه گویم له قیژه و قازیان بوو، گویم له سی ته لاقه بوو، ئیتر نازانم کن کیتی ته لاق دا.

ئه وه ی خه لیفه نه یزانی که س نایزانی:

پياويک هاته لای مه هدی و شیعریکی پیتدا هه لدا و له نیو شیعره که دا وشه ی (زفراتی) هه بو، مه هدی لیتی پرسى زفرات مانای چیه، وتی، ئه ی خه لیفه ی موسلمانان نایزانی؟ ئه ویش وتی نه وه لالا؟ کابراش وتی: تو خه لیفه ی موسولمانانی نایزانی ئیتر من له کویت ده یزانم.

ئه گهر لیتفه دووقه دی که ی کیشی زیاتر ده بیت:

ئه بو ته مام به یانییه کی سارد چوو بۆ لای ئه بی تالب و وتی دوینتی شه و سه رمام بوو، لیتفه یه کم هه یه چوار هۆقه لۆکه ی تیدایه، دوو قه دم کرد، بوو به هه شت هۆقه و به خۆم دادا.

به فره که ده مژم و تویتکه که ی ناخۆم:

پياويکی گیل نه خو ش ده که ویت دکتورتیک سه ری لیتده دات و لیتی ده پرسى ئیستا چۆنی؟ ده لتي دکتور زۆر هه زم له خواردنی به فره، ئه ویش ده لیت باش نییه به فر بخۆی تو نه خو شی، ئه ویش ده لیت دکتور تویتکه که ی ناخۆم به س ئاوه که ی ده مژم.

گیلیتک ده چیتته سه ردانی نه خو شتیک:

گیلیتک سه ردانی نه خو شتیک ده کات ده بینتی رهنگی زه رده ده لیت: هه ر نه خو شتیک وه زعی ئاوا بیت ده ستی لتي بشۆن؟

گویت له هیچ بوو؟

ده گيپر نه وه شه ویتکیان ئه بو نه جم دوو تر ده داته وه، ده ترسی ژنه که ی گویتی لتي بوو بیت، سبه ی لیتی ده پرسى خو ئه م شه و گویت له هیچ نه بوو؟ ئه ویش ده لیت: نه وه لالا گویم له هیچیان نه بوو، ده لیت مالت به قور گیرى چۆن زانیت دووان بوو؟

جله وه که ی هین منه:

ده گيپر نه وه جارتیکیان له پيشبیرکییه کی ئه سپ سواریدا، ئه سپتیک ده بیاتته وه، کابرایه ک ده یکاته هاوار و بانگدان، لیتی ده پرسن ئه و ئه سپه ی بر دییه وه هی تۆبه، ده لیت نه خیر به س جله وه که ی هین منه.

پیتاوه کانی بکه نه پیتی:

ژنیک ئه مری خودا ده کات، پیاوه که ی کفنی که می بۆ ده کړی به شی قاچه کانی ناکات، پیتی ده لیتن کفنه که ی که مه به شی قاچه کانی ناکات، ده لیت قۆنده ره کانی بکه نه پیتی.

سه رتاشیتکی گیل:

جارتیکیان مه لایه ک خوتبه ده خوینتی، ده لیت رۆژی قیامه ت سه رتیک له ئاگره وه دیتته دهر به قه د ئه م دنیا یه ده بیت، کابرایه ک ده ست ده کات به شیوه ن و داد و فیغان لیتی ده پرسن بۆ ده گری؟ ده لیت من سه رتاشم ئه گهر و تیان ئه و سه ره چاک بکه چی بکه م؟

له ترسی شیر خۆی بیس ده کات:

جارتیکیان شیرتیک په لاماری کاروانتیک ده دات، کابرایه کی ترسنۆک که له گه ل کاروانه که دا ده بیت له ولاخه که ی ده که ویتته

خواره وه، شیره که په لاماری ددهات، هاو پیکانی رزگاری ده که ن و له ژیر چه پوکی شیره که دهری ده که ن، لیبی ده پرسن خو سه لامه تی؟ ده لیت سه لامه تم به لام شیره که گووی کرده نیو شه روا له که م.

حه مامی ته پوتوزای:

پیاوکی گیل ده چیتته گهرماوکی پر له هلم، وا ده زانی ته پوتوزه، به ناره که ده لیت: چن جار پیت بلیم که من دیم بۆ حه مام ته پوتوز مه که.

تو مردووی یان براکه ت؟:

جارتکیان پیاوکی نامادهی ناشتنی ترمی مردوو یه که ده بیت، که برای مردوو که ده بینیت لیبی ده پرسیت تو مردووی، یان براکه ت؟

دوان بوون ناوه نجیبه که یان مرد:

ئه سمه عی ده گپرتته وه و ده لیت: جارتکیان به پیاوکیک وت له کوئی بووی؟ وتی: له ناشتنی ترمی کوری فلان کهس بووم، وتم: کام کوری ئه مری خودای کرد؟ وتی: خو یان دووان ناوه نجیبه که یان مرد.

له خه وه که مدا چی پیت وت:

سومامه ده گپرتته وه و ده لیت: پیاوکیک هات بۆ لام و پیتی وتم: دوینتی شه و له خه ومدا تو و خه لیفه ی موسلمانان پیکه وه بوون، تو سه بری منت ده کرد، تو خودا پیم بلتی دهر باره ی من چی پیت وتی؟

چند جزه گیلیه که:

به گیلتکیان وت که ره که تیان دزی، وتی: سو یاس بۆ خوا که خو م به سه ر پشتیبیه وه نه بووم.

کوپتیک سه بری نیو بیریکی کرد وینه ی خوئی تیدا بینی، چو به دایکی وت دزیک له نیسو بیره که ماندا یه، دایکیشی چو سه بریکی کرد وینه ی خوئی بینی وتی به خوا کوپم راسته که ی قه حبه یه کیشی له گه لدا یه.

خودایه بده ری و تا قیم که ره وه:

گیلتیک له خودا پارایه وه، وتی:

خودایه پینج هزار دهره م بده ری، تا دوو هزاره بکه مه خیر و سه ده قه، ئه گهر باوهریش ناکه ی ئه وه سی هزاریم بده ری و باقیبه که شی با لای خو ت بی، ئه گهر له سی هزاره که خیرم نه کرد، ئه وه تو له لای خو ته وه دوو هزاره که به خشه به و که سه ی پیت خو شه.

هه لئى گرتوه و بوئى ده گهرئى:

جارتکیان پیاوکی گیل له مال ده چیتته دهره وه مندالیکى له گه لدا ده بیت، منداله که کراسیتکی سووری له به ردا ده بیت، منداله که ده خاته سه ر ملی ئینجا له بیرى ده چیتته وه، هه ر که سیتک ده بینتی پرسى یاری منداله که ی لی ده کات، یه کیتک پیتی ده لئى ئه ی ئه وه نییه به سه ر ملته وه یه؟ سه ر به رز ده کاته وه و زله یه که له منداله که ده داو ده لیت: چند جار پیم وتی ئه گهر له گه ل مندا بوویت لیم دامه برئى!

ئهم مه ناریه چون دروست کرا؟

جارتکیان چند گیلتیک به لای مه ناره ی مزگه وتیکدا تیده په رن، یه کیتکیان ده لیت: ده بیج ئه وه که سانه ی ئه م مه ناره یان دروست کرد بیت چند بالایان به رز و دریت بو بیت: یه کیتکی تریان پیتی ده لیت: بی دهنگ به نه زان له دنیا دا که س هه یه به قه د ئه م مه ناره یه دریت بیت؟ ئه مه له زه ویدا دروستیان کرد وه و پاشان به رزیان کرد وه ته وه.

ئهی بۆ بووه به کهر:

جارتکیان پیاوکی ریش دریت سواری که رتیک ده بیت و به دار لیبی ددهات، پیتی ده لئین تو زئی ره حمی پیت بکه و الیبی مه ده، ئه ویش ده لیت: ناتوانتی به رتیه بروات بۆ بووه به کهر؟

گیلتیک له سه فهر دیتته وه:

گیلتیک له سه فهر دیتته وه، یه کیتک لیبی ده پرسى که ی هاتیتته وه؟ ده لئى سه به ی، ئه ویش ده لیت ئه گهر ئه مرؤ

بهاتبایه وه هه والی که سیتک لیت ده پرسى، ئه ی که ی ده گه ریتته وه؟ ده لیت: دوینتی، ئه ویش ده لیت: بزانیا نامه به کم له گه لندا ده نارد.

نیوه ی ده فرۆشیت تا نیوه که ی تری بکری:

جارتکیان پیاوکی گیل نیوه ی خانوویه که ده کری، پاش ماوه یه که ده لئى به تمام ئه و نیوه یه ی کریومه بیفرۆشم، ده لئین بزچی؟ ده لئى ده مه وئى به پاره که ی ئه و نیوه ی خانوه بکرم هه تا هه مووی ببی به هی خو م.

که نیزه یه که بۆ دوو کهس:

به فه زلی کوری عه بدوللایان وت: بۆ ژن ناهیتنی؟ وتی: بۆ چیمه ئه وه نییه باوکم که نیزه یه کی داوه به من و برا که م، وتیان چون شتی وا ده بیت که نیزه یه که بۆ دوو کهس، ئه ویش ده لیت: بۆ نابیت؟ ئه وه نییه هاوسیتکه مان یه که که سه و دوو که نیزه ی هه یه.

هیتشتا جله که گانی پیس نه بووه:

کابرایه که به یه کیتکی وت: دوینتی شه و باوکتم له خه ودا بینى جله گانی پیس بوون، ئه ویش ده لیت: دوینتی که ناشتمان به ده ستی خو م کفنیکی تازهم بۆ کرد، چ زوو پیس بوو. به کابرایه کی مووسلاوی ده لئین: مالتان له فلان گرده وه چه نئى دووره؟ ده لیت سی میل دووره، میلتیک ده رۆی و دوو میل ده گه ریتته وه.

خه لکی ئیره نیم:

عه بدوللای کوری محه مه د ده گپرتته وه ده لیت: جارتکیان له کابرایه کم پرسى ئه مرؤ چه ندی مانگه؟ وتی: نازانم خه لکی ئه م شاره نیم.

داری سه ر بانى مالى کابرایه که شکا چو داری بۆ بکری، لیبیان پرسى ده ته وئى چند مه تر دریت بیت؟ وتی: حه وت به هه شت.